

Fakta om Förintelsen

Omslagsbilder från *United States Holocaust Memorial Museum*.

Rex Entertainment Ltd.
i samarbete med The Holocaust Education Trust och The London Jewish Cultural Centre
(i samarbete med professor Professor Robert Wistrich)

Fakta om Förintelsen (DVD)

EN FILM AV

Rex Bloomstein och Robert Wistrich

PRODUCENT

Rex Bloomstein

MANUSKRIPT

Robert Wistrich

KLIPPNING

Bob Ede

PRODUKTIONSASSISTENT

Clare Cooper

PROJEKTLEDARE

Trudy Gold

ANLITANDE FILMARKIV

Auschwitz Museum

British Movietone News

Chronos-Film GmbH

Educational & Television Films

Imperial War Museum

Nobel Foundation

Norwood Entertainments Ltd.

Simon Wiesenthal Centre

United States Holocaust Memorial Museum

Wiener Library

Yad Vashem

Yivo Institute for Jewish Affairs

SÅRSKILT TACK TILL

Luke Holland

Jack Kagan

Anthony Newton, NJL Foundation

Mrs. Steve Shirley OBE

The Spiro Institute

The Holocaust Education Trust

The Lord Ashdown Charitable Trust

Chrysalis Todd A-O

Videosonics

Citat ur *Night* av Elie Wiesel

Copyright © 1958 Les Editions Minuit

Copyright © 2008 Rex Entertainment Ltd, Storbritannien

Fakta om Förintelsen har producerats av Rex Entertainment Ltd. och har ursprungligen ingått som en del av undervisningsmaterialet *Lessons of the Holocaust*, utgivet 1997 av de brittiska organisationerna The Holocaust Education Trust och The Spiro Institute for the Study of Jewish History and Culture.

ORIGINALTITEL

Understanding the Holocaust

SPELTID

61 minuter

ÖVERSÄTTNING

Julian Birbrajer

TEXTBEARBETNING

Klas Viklund
Katarina Beckman

FAKTAGRANSKNING

Ulf Zander
Oscar Österberg

SVENSK SPEAKER

Adam Stone

SVENSK LJUDMIX

Leif Westerlund

PRODUCENT

Boel Jonsson

ANSVARIG UTGIVARE

Cissi Elwin Frenkel

SVENSK DISTRIBUTION

Svenska Filminstitutet, Box 27126, 102 52 Stockholm.
Telefon 08-665 11 00. Telefax 08-661 18 20.
www.sfi.se

Forum för levande historia, Box 2123, 103 13 Stockholm
Telefon 08-723 87 50. Telefax 08-723 87 59
www.levandehistoria.se

INLEDNING

Under andra världskriget blev omkring elva miljoner människor systematiskt mördade av naziregimen i Tyskland. Den största andelen av offren var judar. Drygt en miljon judiska barn dödades tillsammans med närmare fem miljoner judiska män och kvinnor. Händelsen är känd som Förintelsen. Filmen *Fakta om Förintelsen* ställer frågan: Hur kunde det ske?

Filmen består av tio avsnitt som ger bakgrund till händelsen och belyser olika steg av Förintelsen. Filmen redogör för nazisternas strävan att identifiera Europas judar, frånta dem deras mänskliga rättigheter, samla dem i getton och koncentrationsläger från vilka de senare deporterades till förintelseläger i Polen. Avslutningsvis skildras fredsslutet och befrielsen av koncentrationslägren och förintelselägren.

Filmen vänder sig till elever från årskurs 7, men lämpar sig också väldigt bra för gymnasiet och vuxenundervisningen. Filmen är avsedd att ge en introduktion till studier kring Förintelsen. Filmen kan ses som en helhet eller uppdelad i avsnitt.

I det här häftet återges filmens fullständiga berättartext. Förhoppningen är att publiceringen av berättartexten ska underlätta för lärare och elever att överblicka innehållet i filmen. Texten innehåller dock inga uppgifter om det bildmaterial som presenteras i filmen.

Eftersom filmen innehåller vissa bilder som kan uppfattas som starka och delvis chockerande, är det viktigt att de lärare som har för avsikt att visa filmen själva har haft möjlighet att i förväg titta igenom den för att bilda sig en uppfattning om hur filmen kan anpassas till den aktuella elevgruppen.

OM UPPHOVSMÄNNEN

Robert Wistrich, har svarat för manuskriptet till filmen *Fakta om Förintelsen*. Robert Wistrich är professor i modern historia och judisk historia vid University College London och vid Hebrew University i Jerusalem. Under åren 1974–1980 arbetade Wistrich som forskningsledare vid Wiener Library i London.

Robert Wistrich har publicerat ett flertal böcker, bland annat *Revolutionary Jews from Marx to Trotsky* (1976), *Trotsky – Fate of a Revolutionary* (1979), *Socialism and the Jews – The Dilemmas of Assimilation in Germany and Austria–Hungary* (1982), *Who's Who in Nazi Germany* (1982), *Hitler's Apocalypse – Jews and the Nazi Legacy* (1985), *The Jews of Vienna in the Age of Franz Joseph* (1989), *Between Redemption and Perdition – Modern Antisemitism and Jewish Identity* (1990), *Antisemitism – The Longest Hatred* (1991), *The Shaping of Israeli Identity – Myth, Memory and Trauma* (1995), *Weekend in Munich – Art, Propaganda and Terror in the Third Reich* (1995), *The Limits of Fraternity – Dreyfus, The Jew and the French Republic* (1999).

Rex Bloomstein har producerat filmen *Fakta om Förintelsen*. Rex Bloomstein inledde sin karriär som dokumentärfilmare vid BBC år 1970. Mest uppmärksammad är han för sin TV-serie i åtta delar om ett antal fångar på säkerhetsavdelningen vid fängelset i Manchester, *Strangeways* (1979). Ett par decennier efter att dessa program gjordes har Bloomstein sökt upp de före detta fångarna och dokumenterat detta möte i filmen *Strangeways Re-Visited* (2001).

I flera dokumentärfilmer för Thames Television har Bloomstein speglat kampen för mänskliga rättigheter: *Human Rights* (1984), *Torture* (1985), *Martin Luther King – The Legacy* (1988). De mänskliga rättigheterna har också stått i centrum i två dokumentärserier för BBC som producerats under tolv års tid: *Prisoners of Conscience* (1988–1992), *Human Rights, Human Wrongs* (1993–1999). I samarbete med Discovery Network har Bloomstein producerat *The Roots of Evil* (1997), en serie i tre delar om hur förtryck och förintelse följt den mänskliga civilisationen genom historien.

Bloomstein har i flera dokumentärer behandlat antisemitism, judisk historia, andra världskriget och Förintelsen: *Traitors to Hitler* (1978), *Auschwitz and the Allies* (1982), *The Gathering* (1982), *Attack on the Liberty* (1987), *Next Time Dear God, Please Choose Someone Else* (1990), *Liberation* (1995) samt *The Longest Hatred* (1991), en TV-serie i tre delar om antisemitismens historia.

FILMENS SPEAKERTEXT

PROLOG (1:53)

Det här är en judisk skola nära Berlin i Tyskland i mitten av 1930-talet. Barnen på skolgården har, liksom alla judiska barn i Nazityskland, blivit förpassade till särskilda judiska skolor.

Den här flickan går fram till svarta tavlan för att skriva följande ord på hebreiska: "Ani sjo-elet" – Jag frågar. De flesta judar i Tyskland frågade sig också: Vad har de för framtid i ett land där de inte längre är välkomna?

Barn som de här, deras föräldrar, släktingar och vänner skulle några år senare på ett grymt sätt förpassas från sina hem, skiljas åt från varandra och försas ombord på tåg som transporterade dem till förintelsläger i Polen.

Under andra världskriget mördade naziregimen i Tyskland omkring elva miljoner människor. Den största andelen av offren var judar. Drygt en miljon judiska barn dödades tillsammans med närmare fem miljoner judiska män och kvinnor. Detta brott var kallt uträknat, metodiskt planerat och hänsynslöst genomfört av den nazistiska regimen. Det är ett i världshistorien unikt brott.

Den här filmen handlar om nazisternas massmord på Europas judar. Händelsen är känd som Förintelsen. Vi ställer frågan: Hur kunde det ske?

DEL 1: JUDARNAS HISTORIA (3:57)

Tyskland i början av 1930-talet. Här levde över en halv miljon judar innan nazisterna kom till makten. Judarna var lojala och patriotiska medborgare. Drygt 100 000 hade tjänstgjort i tyska armén under första världskriget. 12 000 hade dött på slagfältet.

I Tyskland och i Centraleuropa spelade judarna en framstående roll inom litteratur, musik, film, teater, bankväsende, näringsliv och vetenskap.

Före Adolf Hitlers makttillträde var Tyskland förmodligen den bäst utbildade nationen i världen. Tyskarna hade fått fler Nobelpris än alla andra länder. Drygt en tredjedel av pristagarna var tyska judar som särskilt utmärkt sig inom naturvetenskap och medicin. Århundradets mest berömde fysiker Albert Einstein, mannen bakom relativitetsteorin, var tysk jude.

Men de flesta europeiska judar bodde inte i Tyskland, de levde i Östeuropa, särskilt i Polen, där de hade bott i många generationer. De följde fortfarande de traditionella

judiska sederna. De talade huvudsakligen sitt eget språk, jiddisch, och tillbad Gud på det heliga språket hebreiska.

Judarna var ett gammalt folk som hade skingrats över hela världen under nästan två tusen år sedan de blivit förvisade från sitt hemland Judéen, idag känt som Israel. Judarna hade gett världen den heliga skrift, de tio budorden, och tron på en enda allsmäktig Gud.

Jesus, hans mor Maria och de tolv lärjungarna föddes alla som judar. Deras liv, så som det berättas i Nya Testamentet, skulle lägga grundvalarna för en ny tro, kristendomen.

Under de första 400 åren efter Jesu Kristi död, utvecklades kristendomen bort från sina judiska rötter. Judarna beskylldes ofta i kristna skrifter för Jesu korsfästelse. Under hundratals år skulle denna anklagelse resultera i massakrer på tusentals oskyldiga judar i hela det kristna Europa.

Ett skräckexempel under medeltiden var blodbadet på judarna i Frankrike och Tyskland, utförda av korsfararméer på väg till det Heliga Landet.

I medeltida illustrationer, och i den förkunnelse som spreds av munkar och präster, utmålades judarna som djävulens hantlangare med uppgift att krossa den katolska kyrkan och dess anhängare.

Även den tyske protestantiske reformatorn Martin Luther brännmärkte judarna som djävlar i människogestalt. Han uppmanade till att judarnas bönehus skulle sättas i brand, deras hem förstöras och deras affärsverksamhet förbjudas.

Men under århundradena förändrades denna religiösa förföljelse och hatet mot judarna kom efterhand att kretsa kring en föreställning om att de tillhörde en avskild och mindervärdig ras.

I 1800-talets Tyskland betraktades judarna som främlingar och man anklagade dem för att ligga bakom alla problem i det tyska samhället. Tonsättaren Richard Wagner, den mest berömda tyske konstnären vid den här tiden, pekade ut judarna som det främsta hotet mot den tyska kulturen.

Korsfararnas kristna kors förvreds till ett hakkors och användes som en symbol för vad man ansåg vara det rena tyska folket. Hatet mot judarna var inte längre en fråga om religion – utan om ras.

DEL 2: HITLER OCH ANTISEMITISMEN (3:08)

År 1879, mindre än tio år efter det att de tyska judarna hade tillerkänts jämlikhet inför lagen, introducerades ett särskilt begrepp för att beskriva hatet mot judarna: antisemitism.

Detta innebar att judarna för första gången definierades som ”semiter”, en främmande ras av giriga, ickeproduktiva utsugare som levde av andra människor. Å ena sidan skulle alla judar vara rika och framgångsrika, medan de å andra sidan skulle smida planer på att störta regeringar genom våldsamma revolutioner. Det fanns ingen logik i detta, om man inte var en övertygad antisemit som trodde att judarna skulle använda sig av alla tillgängliga medel för att ta över världen.

I början av 1900-talet började antisemiter, det vill säga anhängare av antisemitismen, att organisera sig i politiska rörelser och partier. Det första genombrottet för ett antisemitiskt parti i lokal- och parlamentsval ägde rum i Österrike vid sekelskiftet. Österrikes huvudstad, Wien, hade en hårt arbetande, välmående judisk befolkning på nästan 200 000 personer.

År 1907 anlände en ung arbetslös konstnär till Wien. Hans namn var Adolf Hitler. Född 1889 i Branau, nära gränsen mellan Österrike och Bayern, hade han lämnat skolan 15 år gammal med drömmar om att bli målare. Besviken över att inte ha blivit antagen vid konstakademien i Wien inbillade sig den unge Hitler att judarna hade ansvar för hans misslyckande – och för allt ont i världen runt honom. I Wien blev Hitler besatt av de östeuropeiska judarna, deras svarta rockar och tinningslockar, som gjorde att judar såg annorlunda ut än övriga Wienbor.

I sin självbiografi, *Mein Kampf*, som utkom i mitten av 1920-talet, drar Hitler slutsatsen att judarna försöker underminera den västerländska civilisationens grundvalar. Hitler ansluter sig till idén om tyskarna som en herreras och judarna som Satans folk. Enligt Hitler skulle utplånandet av judarna innebära Tysklands frälsning.

1913 lämnade Hitler sitt hemland Österrike och flyttade till Tyskland där han bosatte sig i München.

Ett år senare, vid första världskrigets utbrott 1914, tog Hitler värvning i tyska armén där han tjänstgjorde i fyra år och uppnådde korprals grad.

1918, när Tyskland kapitulerade och en ny republik utropades, vistades Hitler på sjukhus till följd av ett giftgasanfall. Chockad över Tysklands nederlag och djupt provocerad av den kommunistiska revolutionen i Ryssland, med de efterföljande kommunistiska revolutionsförsöken i Berlin och Bayern, svor Hitler att ägna sitt liv åt politik – och framför allt åt att bekämpa judarna.

DEL 3: TYSKLAND UNDER MELLANKRIGSTIDEN (4:54)

1918 var Tyskland en besegrad och förödmjukad nation. Kejsaren hade flytt och landet befann sig fortfarande under blockad, vilket ledde till utbredd svält och fattigdom.

I landet fanns tendenser till uppror och inbördeskrig. En liberal demokrati upprättades för första gången i Tysklands historia. Den kallades för Weimarrepubliken, efter

den stad som tidigare varit ett hem för Tysklands mest berömda poeter: Goethe och Schiller. Men Weimarrepubliken, och dess trevande försök till demokrati, blev aldrig allmänt erkänd.

Segrarmakterna i första världskriget, Frankrike och Storbritannien, vidhöll att Tyskland måste ersätta dem med gigantiska belopp för den förödelse Tyskland orsakat genom att starta kriget. 1923 utplånades plötsligt pengarnas värde genom en galopperande inflation där medelklassen förlorade sina besparingar.

Det tyska folket började söka efter dolda krafter som hade orsakat deras förtvivalade situation. Ett traditionellt mål för fientligheten fanns nära till hands: judarna. Antisemitismen tilltog när tusentals fattiga judiska invandrare från Östeuropa, främst från Polen, anlände till Tyskland. Många tyskar uppfattade de judiska invandrarna som hotfulla främlingar som utnyttjade det tyska folkets katastrofala ekonomiska situation.

Samtidigt beskyldes de tyska judarna för den lössläppta kulturen i Berlin på 1920-talet. Där fanns sexuell frihet, jazz, kabaréer, modernistiskt måleri och modernistisk arkitektur, psykoanalys och vänsterpolitik.

För de mest extrema grupperna representerade judarna allting de hatade i Weimarrepubliken. De brukade säga att det var en "judisk republik". Den var för liberal och på samma gång för kommunistisk. Man ansåg att den vita tyska rasen förorenades av främmande arter och av en lömsk judisk sammansvärjning.

De judar som särskilt stod i fokus för hatet var Walter Rathenau, den förste judiske utrikesministern i Tysklands historia – mördad av unga högerfanatiker 1922; utgivaren av Berlins ledande liberala dagstidning, Theodore Wolff; det tyska måleriets nestor, Max Lieberman; den avantgardistiske tonsättaren, Arnold Schönberg; och grundaren av den moderna psykologin, Sigmund Freud.

Det nationalsocialistiska partiet, nazisterna, som grundades efter första världskriget och som började i liten skala i München, blev snart de främsta företrädarna för dessa rasistiska och antisemitiska idéer. Deras symbol var hakkorset, svastikan – deras ledare, Führern, var Adolf Hitler.

Hitler var en karismatisk partiledare som med stor hängivenhet pekade ut Tysklands fiender. Den stora depressionen, som bröt ut 1929, innebar ett genombrott för Hitler och hans parti. Sex miljoner tyskar var arbetslösa – det var en tid av svält, nöd och förtvivlan.

Affärsinnehavare, hantverkare, småföretagare, bönder, hemmafruar, universitetsstudierande och miljoner andra vanliga tyskar började söka sig till nazistpartiet som tycktes vara svaret på deras böner.

De stora maktthavarna i Tyskland – de konservativa markägarna, industriledarna och arméledningen – kom att betrakta Hitler som det bästa försvaret mot hotet om en kommunistisk revolution.

Hitlers rasistiska och antisemitiska idéer hindrade inte 13 miljoner tyskar från att i mars 1932 rösta för hans program. Folket betraktade Hitler som Tysklands frälsare. Men det var den åldrade presidenten Paul von Hindenburg och de reaktionära konservativa politikerna som gav Hitler makten.

DEL 4: NAZISTERNA KOMMER TILL MAKTEN (4:27)

Den 30 januari 1933 tog Adolf Hitler över makten som Tysklands rikskansler. Han ledde till en början en regering i vilken de nazistiska ministrarna ännu var i minoritet.

Den 27 februari 1933 eldhärjades det tyska riksdagshuset i Berlin. Det fanns starka misstankar om att nazisterna själva anlagt branden, men Hitler tog omedelbart tillfället i akt för att bannlysa all opposition till den nya regimen.

Kommunister, socialister, fackföreningsfolk och judar som var politiska motståndare sändes till det första koncentrationslägret, Dachau, beläget 15 kilometer utanför München. Inget förbarmande skulle visas statens fiender. Dachau, med sitt skrämmande motto "Tolerans är ett tecken på svaghet", skulle senare stå modell för hela det tyska koncentrationslägersystemet.

Den 10 maj 1933 genomfördes bokbål i Tysklands största universitetsstäder där nazistiska aktivister och studenter brände litteratur som nazisterna ansåg olämplig. Böcker av världsberömda författare som H.G. Wells, Sigmund Freud, Albert Einstein och Thomas Mann kastades i lågorna. Liknande utrensningar drabbade kort därefter även musiken och den moderna konsten.

Organisatören bakom dessa utrensningar inom konst- och kulturlivet var propagandaminister Joseph Goebbels. Han förklarade att Tyskland hädanefter för alltid skulle vara befriat från inflytandet av judiska idéer.

Joseph Goebbels var, näst efter Hitler, nazistpartiets mest dynamiske talare. Goebbels var en skicklig organisatör som behärskade och utvecklade propagandan. Det var Goebbels som skapade bilden av Hitler som Tysklands store ledare.

Goebbels kontrollerade samtliga tyska medier: press, radio, film, konst och litteratur. Fram till slutet av 1934 hade Goebbels tvingat tusentals tyska konstnärer, akademiker och författare att lämna sina positioner eftersom han ansåg att deras idéer stod i strid med nazisternas politik.

Ända sedan maktövertagandet 1933 hade nazisterna drivit en kampanj för att fjärma judarna från Tysklands ekonomi. Nazisterna uppmanade befolkningen att bojkotta judiska affärer och företag.

Man satte upp anslag med texten: "Köp inte hos judar!" Stormtrupper åkte runt på gatorna och skrek antisemitiska slagord och hotade kunder som ville gå in i judiska butiker.

Efter affärsmännen stod andra yrkesgrupper på tur. År 1935 hade 70 procent av de judiska advokaterna och 50 procent av de judiska läkarna tvingats lämna sina poster.

Senare detta år, på partidagarna i Nürnberg, skulle Hitler hävda att de som skrattat åt honom när han kom till makten, inte längre skrattade.

DEL 5: NÜRNBERGLAGARNA (5:31)

Hur säkrade och behöll naziregimen sitt grepp om makten?

Inte bara genom terror och hot, inte bara genom att skapa sysselsättning åt de arbetslösa, utan också genom att samla det tyska folket kring en rad enastående parader och processioner.

Dessa väldiga uppträdanden betonade skönheten och styrkan hos, vad nazisterna kallade, den blonda, blåögda germanska "rasen".

År 1936 var Tyskland värd för de olympiska spelen som arrangerades i Berlin. Internationella idrottsframgångar betraktades av nazisterna som ett uppfyllande av deras idé om rasmässig överlägsenhet.

Men den stora stjärnan under OS i Berlin var inte en blond arisk tysk – utan en svart amerikan, Jesse Owens.

Jesse Owens vann fyra guldmedaljer. Hitler betraktade svarta, precis som judar, som en fördärvad, lägre stående ras. Hitler var rasande.

1935, ett år före OS i Berlin, hade Tyskland antagit en serie antijudiska raslagar. Här ser vi Herman Göring, Hitlers vice befälhavare, då han under ett möte i Nürnberg kungör att judarna berövas sina medborgerliga och politiska rättigheter. Judarna skulle inte längre vara medborgare i det tyska riket. Från och med nu förbjöds även äktenskap eller sexuella relationer mellan judar och personer av så kallat tyskt blod. Dessa nya lagar kom att kallas Nürnberglagarna.

Denna nya lagstiftning hade som syfte att fullständigt separera judarna från det tyska samhället.

Adolf Hitler varnade hotfullt, att om Nürnberglagarna inte hade avsedd effekt, så skulle nazistpartiet finna en mer radikal "slutgiltig lösning".

På gator och torg, runt om i Tyskland, anslög nazisterna affischer där judarna framställdes som hotfulla brottslingar.

Den här affischen gör reklam för en specialutgåva av den antisemitiska tidningen Der Stürmer. Texten på affischen lyder: "Judarna är kriminella!"

I tyska skolor användes läroböcker med karikatyrteckningar där judarna liknades vid farliga giftsvampar. Eleverna fick lära sig att judarna utgjorde ett fruktansvärt hot mot de tyska kvinnorna och barnen. Över hela Tyskland anslogs skyltar som förkun-

nade att judar inte var önskvärda. Dessa förföljelser gjorde att många judar sökte sig bort från Tyskland. Men i Europa valde de flesta länder att stänga sina gränser för judiska invandrare. Även USA, som före första världskriget hade tagit emot två miljoner judar, tillät bara ett fåtal judiska invandrare att komma på 1930-talet.

Den amerikanska regeringen förklarade att de inte hade för avsikt att öka antalet judiska invandrare. Icke desto mindre kände den amerikanske presidenten Franklin D Roosevelt sig tvingad att i juli 1938 kalla till en internationell konferens i Evian i Frankrike för att diskutera de europeiska judarnas situation.

Ingen av de 32 länderna som deltog under Evian-konferensen, däribland Sverige, var intresserad att ta emot fler judiska flyktingar. Inte ens den amerikanska regeringen, som initierat konferensen, var beredd att delta i en lösning av frågan.

De europeiska judarnas tragiska situation illustreras av oceanångaren S:t Louis öde. Fartyget lämnade Hamburg i maj 1939. Ombord fanns 900 tyska judiska flyktingar som hoppades få en fristad på Kuba – men Kuba ville inte ta emot dem. Efter flera misslyckade försök att få lägga till i USA återvände fartyget till Europa. I sista stund tilläts flyktingarna gå av i Frankrike, Belgien, Storbritannien och Nederländerna. De flesta av dem slutade som förintelsens offer, förutom det fåtal som fick skydd i Storbritannien.

DEL 6: KRISTALLNATTEN (4:20)

1938 satsade Hitler stora resurser på att rusta upp den tyska militärmaskinen.

Hitler lyckades få en hel generation tyska ungdomar att ansluta sig till national-socialismen.

Men Führerns expensionsdrömmar kunde inte förverkligas utan att alla med tyskt blod förenades i ett Stor-Tyskland. Nu var tiden inne för Tyskland att invadera Österrike, Hitlers hemland. Det skedde den 13 mars 1938.

De flesta österrikkare var extatiska och hälsade Hitler som en befriare.

En serie våldsamma angrepp på judarna tog nu sin början.

I Wien förödmjukades judarna offentligt. De tvingades skrubba trottoarer inför hänskrattande åskådare. En våldsam och brutal skrämelskampanj tvingade tusentals judar att lämna Österrike. Den nazistiske ledare som ansvarade för dessa förvisningar var Adolf Eichmann. Han skulle senare bli den man som ledde arbetet med att deportera judar från hela Europa till olika förintelsläger.

Också i Tyskland trappade nazisterna upp sina förföljelser av judarna. Judiska företag togs över av så kallade "arier", det vill säga icke-judiska tyskar. Judiskt liv höll bokstavligen på att krossas.

Natten mellan den 9 och den 10 november 1938 utbröt de värsta antijudiska våldsamheterna i tysk historia. Denna händelse har kommit att kallas för ”Kristallnatten”, natten av krossat glas.

Över hela Tyskland sköts judiska män och kvinnor, de kastades ut genom fönster, slogs ihjäl med stenar, högs ihjäl med knivar. Flera begick också självmord. Modern forskning räknar med att runt 400 judar mördades just den här natten, men att det totala antalet dödsoffer för den så kallade novemberpogromen var närmare 1500. Hur många av de 30 000 judar som sändes till koncentrationsläger under pogromen, som sedan dog där, är det förstås ingen som med säkerhet kan säga.

Den materiella förstörelsen var också mycket omfattande. Antalet nedbrända eller förstörda synagogor och bönehus var minst 267, ett antal som nämns i ett brev till Göring, kan vara så högt som över 1400. Dessutom fick 7500 judiskägda affärer och företag sina skyltfönster krossade och många plundrades.

Efter denna enorma förstörelse tvingades judarna städa upp och betala de skador som nazisterna orsakat.

Under dessa skräckinjagande händelser förekom knappt några offentliga protester från den tyska befolkningen.

1939 var de resterande judarna i Tyskland fullständigt isolerade. En rad kränkande förordningar förbjöd dem att använda parker, bänkar, simbassänger eller att gå på teater, konserter eller utställningar. Det var till och med förbjudet för judar att äga hund.

I ett tal i den tyska riksdagen den 30 januari 1939 hotade Adolf Hitler att utplåna judarna i händelse av att det skulle utbryta ett andra världskrig.

Hitler förklarade:

”Om de internationella judiska finansiärerna, i och utanför Europa, ännu en gång skulle lyckas att störta länderna i ett världskrig, då kommer resultatet inte att bli en bolsjevisering av världen och därmed en seger för judarna, utan en utplåning av den judiska rasen i Europa.”

DEL 7: GETTON I KRIGETS SKUGGA (5:57)

Den 1 september 1939 invaderade Hitlers arméer Polen och inledde därmed ett aggressionskrig för att etablera ett tyskt herravälde i Europa. Andra världskriget var ett faktum. Tyska bombplan och stridsplan genomförde plötsliga anfall mot flygfält och mot fiendens kommunikationer.

Stridsvagnsenheter och infanteri krossade allt på sin väg genom Polen som föll efter bara 19 dagar.

Danmark kapitulerade direkt efter det tyska anfallet. Norge gav upp efter två månader. Därefter erövrades Belgien, Nederländerna och Luxemburg. Frankrike blev, trots sin mäktiga armé, besegrat efter bara sex veckors strider.

Efter Frankrikes fall i juni 1940 steg Hitlers makt och prestige till nya höjder. Führern kunde knappt dölja sin förtjusning. Den franska kapitulationen undertecknades i en järnvägsvagn i vilken tyskarna själva hade accepterat nederlaget vid slutet av första världskriget.

Endast Storbritannien höll stånd. På sommaren 1940 lyckades det brittiska flygvapnet, RAF, hindra Luftwaffe, det tyska flygvapnet, från att ta kontroll över luftrummet, och räddade därmed Storbritannien undan en tysk invasion.

Hösten 1940 inledde tyskarna massiva nattbombningar av London och andra storstäder. Men Storbritannien gav inte vika.

Winston Churchill, Storbritanniens ledare under kriget, var fast besluten att fortsätta den militära kampen mot Hitler till det bittra slutet:

”Vi kan ännu inte se om eller när befrielsen ska komma, men ingenting är säkrare än att varenda rest av Hitlers fotspår, varenda fläck från hans anstuckna och anlupna fingrar kommer att rensas och renas och om så skulle behövas sprängas från jordens yta.”

Churchills kamp mot Hitler uppmuntrades av den amerikanske presidenten Franklin D Roosevelt, även om USA officiellt var neutralt.

Hitler slogs inte bara mot Storbritannien och dess allierade. Han förde också ett krig mot den försvarslösa judiska befolkningen över hela Europa. Efter invasionen av Polen hade ytterligare drygt tre miljoner judar hamnat under Nazitysklands kontroll. Deras öde låg nu i Hitlers händer.

På denna tågsvagn, som transporterar tyska soldater mot öst, har någon skrivit texten: ”Vi är på väg till Polen för att spöa skiten ur judarna”.

Nazisterna höll sitt ord. Judarna samlades in till tvångsarbete, de fördes bort från sina hem och tvingades bära den gula stjärnan utan vilken de riskerade dödsstraff. Den gula stjärnan var ett skammärke som påtvingades judarna redan under medeltiden. Märket skulle snart förebåda död för Europas judiska befolkning.

1940 började nazisterna upprätta getton i Polen och i östra Europa. Till dessa getton flyttades och isolerades judarna från sina ickejudiska grannar. Det största gettot fanns i Warszawa, där över 400 000 judar trängdes ihop i ett område på cirka en och en halv kvadratkilometer. Gettot var omringat av en hög mur som kantades med krossat glas och taggtråd. Portarna till gettot var ständigt bevakade.

För invånarna i dessa getton blev livet ett regelrätt helvete på jorden. Invånarna i de olika getton som skapats plågades av fattigdom, svält och sjukdomar; tyfus och dysenteri härjade. I gettot var det vanligt att sju personer fick dela på ett rum. De fick

300 kalorier om dagen, vilket ungefär motsvarar två brödskivor. Fram till juli 1942 hade drygt 200 000 judar dött bara i Warszawas getto.

Trots dessa vidriga förhållanden var judarna fast beslutna att bevara sina traditioner och upprätthålla sina kulturella aktiviteter. Studiegrupper, lånebibliotek, underjordiska skolor och gudstjänster fortsatte att fungera i gettot.

Judarna visade också prov på våldsamt och dramatiskt motstånd. Mest omtalat är upproret i Warszawas getto i april 1943 – en kamp utkämpad gata för gata, i husen, i källarna och i avloppssystemet.

Den judiska motståndsrörelsen i Warszawas getto, ledd av den 24-årige Mordechaj Anielewicz, reste sig mot den tyska arméns övermakt. Med ett fåtal gevär, maskingevär och bensinbomber höll de desperat stånd en hel månad tills tyskarna bokstavligen jämnade gettot med marken. Tusentals judar dog i striderna. Efter kapitulationen avrättades 7000 judar, medan 49 000 sändes till förintelsläger eller koncentrationsläger.

DEL 8: FOLKMORDET INLEDS (5:32)

Den 22 juni 1941 går Tyskland till anfall mot Sovjetunionen.

Till en början slog de tyska arméerna ner allt motstånd, besatte jättelika områden, belägrade Leningrad och nådde fram till Moskvas utkanter.

Hitler trodde, i detta läge, att han stod i begrepp att fullborda sin dröm om att upprätta ett jättelikt tyskt imperium i öst.

I samband med de första militära segrarna på sovjetisk mark inledde nazisterna massavrättningar av östeuropeiska judar.

Det här är skräckslagna judar som brutalt misshandlas och släpas från sina hem. Dessa människor kom att bli offer för SS mobila dödseskvadroner, kallade Einsatzgruppen, som följde den tyska armén och hade till uppgift att systematiskt skjuta i första hand judar, men också romer och politiska motståndare.

Under första året slaktade dessa Einsatzgruppen cirka en miljon judiska män, kvinnor och barn. SS och de nazistiska polisensheterna uppmuntrade också lokalbefolkningen att utföra massakrer på judarna. Litauer, letter, ukrainare och rumäner var särskilt aktiva att medverka i dessa blodbad.

De här bilderna är fotograferade av en tysk officer i samband med en massavrättning av judar vid östfronten. Avrättningarna gick till så att offren sköts varefter kropparna kastades i massgravar.

Även i döden berövades offren det sista spåret av mänsklig värdighet. Offren tvingades ofta att klä av sig innan de blev skjutna.

Kvinnor och barn mördades med samma brutalitet som männen.

Dessa massavrättningar på östfronten hade inte varit möjliga utan hjälp av den reguljära tyska armén och polisenheterna. Bödlarna kom från ett tvärsnitt av det tyska samhället. De var arbetare, försäljare, lantbrukare, offentligt anställda och akademiker.

Redan från början hade Hitler definierat kampen i öst som ett raskrig mot ett mindervärdigt folkslag. Hans generaler underströk i order som de utfärdade till sina trupper att vanliga krigsregler inte gällde. Partisaner, kommunistledare och framför allt judar skulle avrättas omgående.

Heinrich Himmler, chef för SS, oroade sig över de psykologiska effekterna hos de soldater som hade till uppgift att avrätta män, kvinnor och barn ansikte mot ansikte. Nya och mer effektiva dödsmetoder måste utprovas.

Hösten 1941 genomfördes punktinsatser med gasbilar i Chelmno, utanför Łódź i Polen. Offren fick stiga in i en skåpbil där de avlivades genom att motorns avgaser led-des in i lastutrymmet. Det visade sig vara en alltför långsam och ohanterlig metod.

Först när nazisterna inrättade stationära förintelsläger, i början av 1942, fann man en tekniskt effektiv lösning. För första gången genomfördes i dessa läger massmorden på löpande band, en verksamhet som skulle fortsätta under de följande tre åren.

I ett tal inför en grupp SS-ledare i den polska staden Poznan, den 4 november 1943, avslöjade Heinrich Himmler sanningen bakom det som kommit att kallas ”den slutgiltiga lösningen av judefrågan” – en sanning som vid denna tid fortfarande var en officiell hemlighet i Tyskland.

Himmler sa:

”Jag ska tala till er om en mycket allvarlig sak. Någonting som aldrig kommer att uttalas offentligt – utplånandet av den judiska rasen. Många av er har sett hundra, femhundra eller tusen kroppar ligga tillsammans. Det har varit en svår uppgift att genomföra, men vi har förblivit anständiga män. Det är ett ärorikt blad i vår historia som aldrig nedtecknats och aldrig kommer att nedtecknas.”

Himmler var ansvarig för nazisternas koncentrationsläger och ansvarade även för de förintelsläger som upprättats i Polen.

Himmler var övertygad om att bara nazisterna kunde utplåna alla människor som de ansåg mindervärdiga så skulle man kunna frambringa en ny ras av blonda övermänniskor. I detta arbete att upprätta ett renrasigt tyskt folk skulle SS utgöra en särskild förtrupp.

Att utrota det orena och onaturliga var en plikt för varje nazist, menade Hitler. Ur nazisternas perspektiv var kriget en självklar nödvändighet. I kriget bevisade det tyska folket sin livsduglighet. Hitlers spådom från 1939, om att ett nytt världskrig obönhörligt skulle leda till en undergång för alla Europas judar, höll på att förverkligas.

DEL 9: FÖRINTELSELÄGREN UPPRÄTTAS (5:10)

Den 20 januari 1942 arrangerade chefen för det tyska rikets säkerhetstjänst, Reinhard Heydrich, ett möte med representanter för alla tyska departement. De träffades i hemlighet i denna eleganta villa vid sjön Wannsee i Berlin. Deras mål var att samordna ”den slutgiltiga lösningen”, den systematiska förintelsen av Europas judar. Mötet skulle bli känt som Wannsee-konferensen.

En gigantisk operation planerades för att deportera judarna till en destination från vilken de aldrig skulle återvända. Avsikten var att i alla länder spåra upp och gripa alla judiska män, kvinnor och barn.

I december 1941 upprättade nazisterna det första förintelselägret i Chelmno, utanför Łódź i Polen. På våren 1942 etablerades förintelseläger också i andra delar av Polen: i Belzec, Treblinka och Sobibor. Dessa läger användes enbart som dödsanstalter. Det fanns ytterligare två dödsläger: Majdanek och Auschwitz–Birkenau, som fungerade både som koncentrationsläger och förintelseläger.

För eftervärlden har Auschwitz–Birkenau blivit det mest ökända av alla läger. Här dödades en miljon judar och tiotusentals romer, polacker och sovjetiska krigsfångar.

Men först skulle offren deporteras till Polen. Sedan de förts bort från sina hem samlades de ihop och fördes till järnvägsstationer.

Det här är holländska judar som förts samman i Westerbork i Nederländerna. Nazisterna har sagt till dem att det är fråga om en folkomflyttning och att de ska erbjudas arbete och bostad på annan plats. Det var en lögn och ett monstruöst bedrägeri.

Liknande scener utspelade sig över hela Europa, i Frankrike, Belgien, Tyskland, Östeuropa och på Balkan. Nazisterna förlitade sig på list och de utnyttjade de förvirrade offrens hopp och fruktan. Resorna till lägren var en mardröm. Offren trängdes i boskapsvagnar utan vatten och mat.

De flesta judar skickades till förintelselägret Auschwitz–Birkenau. Vid ankomsten underkastades offren en urvalsprocess. Barn och gamla, sjuka och svaga samt de flesta kvinnor blev omedelbart ihjälgasade.

Bara ett fåtal, främst yngre män och personer som var i god fysisk kondition, valdes ut till arbete i lägret.

Selektionen gjordes av läkare. Den ökände läkaren Josef Mengele använde en del av sina fångar som försökskaniner för att främja sin forskning kring rasmässiga och genetiska skillnader.

I Auschwitz–Birkenau, liksom i andra förintelseläger, var mördandet en rent teknisk hantering. I sina memoarer berättar lägerchefen för Auschwitz, kommandant Rudolf Höss:

”Judarna fick veta att de skulle badas och avlusas... sedan de klätt av sig gick de in i gaskamrarna som var inredda med duschar och vattenrör och såg ut som ett riktigt badhus... vi hade byggt gaskamrarna för att inhysa två tusen personer på en och samma gång... dörren drogs snabbt åt och gasen släpptes på genom ventilationsluckorna... Jag använde Zyklon B... det tog mellan tre och femton minuter att döda alla... efteråt började arbetet med att avlägsna guldets från tändarna och att klippa håret från kvinnorna... kropparna togs upp med en hiss och lades framför ugnarna som man hade försett med bränsle...”

Efter varje arbetsdag återvände kommandant Rudolf Höss till sin fru och sina barn i familjens bekväma hem på lägerområdet. I sina memoarer försvarar han sig med argumentet, att han ”gjort sin plikt och följt sitt katolska samvete”.

Författaren Elie Wiesel, vars mor och syster dog i gaskammaren i Auschwitz–Birkenau, berättar att han aldrig kan frigöra sig från lägrets fasor. Han erinrar sig sina egna erfarenheter i lägren som pojke och skriver:

”Jag ska aldrig glömma den där natten, den första natten i lägret, som gjorde mitt liv till en enda lång natt, sjufalt förbannad och sjufalt slutet. Jag ska aldrig glömma den där röken, jag ska aldrig glömma de små ansiktena hos barn, vars kroppar jag såg förvandlas till rökslingor under en tyst blå himmel. Jag ska aldrig glömma dessa lågor som för alltid förtärde min tro.”

DEL 10: BEFRIElsen AV LÄGREn (13:12)

I slutet av 1942 visste de allierade vad som pågick i nazisternas förintelseläger. Det är ett märkvärdigt faktum att de allierade, trots denna kunskap, inte gjorde några ansträngningar för att rädda judarna. De vidhöll att de inte hade för avsikt att förhandla med nazisterna om judiska liv.

Bara ett tyskt militärt nederlag kunde rädda judarna och de övriga grupper som mördades av nazisterna.

Men skulle det vid krigets slut finnas några liv kvar att rädda?

1944 var det uppenbart att Tyskland höll på att förlora kriget. De allierade närmar sig Tyskland från både öst och väst. Trots detta fullföljde Hitler obevekligt och hänsynslöst sina planer på att utplåna Europas judar.

I Ungern fanns en större grupp judar som fortfarande undandrog sig Hitlers grepp.

För att råda bot på detta kallade Hitler till sig den ungerske statschefen, amiral Horthy, och varnade för att de länder som inte gjorde sig av med judarna skulle krossas.

Den 19 mars 1944 invaderade tyska trupper Ungern. Bland trupperna fanns en särskild delegation med uppdrag att deportera judarna. Gruppen leddes av överstelöjtnant

Adolf Eichmann. I samarbete med ungerska polisen, ungerska fascister och andra kollaboratörer var hans uppgift att föra 750 000 ungerska judar till förintelselägren.

Adolf Eichmann tog sig an detta arbete med en förödande effektivitet. Sommaren 1944 sändes nära en halv miljon ungerska judar till gaskamrarna i Auschwitz–Birkenau. Som en del av operationen lyckades Eichmann lura de judiska ledarna i Ungern att hjälpa honom vid deportationerna.

Trots flera vädjanden avstod de allierade från att avbryta deportationerna genom att bomba järnvägsspåren som ledde till Auschwitz–Birkenau. De allierades bombplan hade resurser att stoppa förintelsemaskineriet, men den politiska och militära viljan saknades.

I juli 1944 befriade enheter ur den sovjetiska armén för första gången ett större förintelseläger – Majdanek. Lägre hade utrymmts redan i april, men spåren av de människor som utrotats där var tydliga. I Majdanek, beläget utanför den polska staden Lublin, fann man 800 000 par skor. Man vet med säkerhet att drygt en kvarts miljon människor, huvudsakligen judar, mördats på platsen.

Då den sovjetiska armén ryckte längre in i Polen avslöjades allt fler dödsplatser, trots att SS gjort stora ansträngningar att förstöra bevisen för sina brott.

Den 27 januari 1945 anlände fyra sovjetiska divisioner till det största förintelselägret av alla: Auschwitz–Birkenau.

I lägret fann de sovjetiska soldaterna bara några tusen sjuka fångar som fortfarande var vid liv. Tiotusentals lägerfångar hade tidigare kommenderats iväg på dödsmarscher västerut.

Här följer ett uttalande från överste Vasili Petrenko från Röda arméns första ukrainska front som erinrar sig chocken över bevisen på nazisternas folkmord. Han sa:

”Tyskarna är väldigt metodiska, allting var sorterat efter ålder och storlek, kläder från män, kvinnor och barn i olika högar. Men det som chockerade mig mest... var att se alla glasögonbågar... och berg av löständer. Framför mig fanns lådor fyllda till brädden med sju ton kvinnohår som bödlarna hade tagit från offren... det går inte att föreställa sig det antal kvinnor som måste ha dödats... för att få fram sju ton hår. Att använda industriella metoder för att förinta oskyldiga människor, det kan man inte komma över, man kan inte glömma.”

I och med den sovjetiska arméns framryckning i öst hade ett gigantiskt nätverk på flera tusen olika arbetsläger, transitläger och förintelseläger kollapsat. Tusentals fångar skickades av de retirerande styrkorna på tvåångsmarscher till läger i västra Tyskland. Fasorna och misären ökade när lägersystemet blev ansträngt till bristningsgränsen.

På våren 1945 hade de brittiska och amerikanska arméerna trängt djupt in i Nazityskland. Den 4 april upptäckte den amerikanska fjärde pansardivisionen lägret Ohrdruf, beläget i nära anslutning till koncentrationslägret Buchenwald. General Eisenhower, överbefälhavaren för de allierade styrkorna i Europa, inspekterade själv

lägret. Han blev så chockad av det han såg, att han beordrade amerikanska trupper att besöka lägret, och krävde att den tyska lokalbefolkningen skulle göra samma sak på andra orter.

Under sina framryckningar fortsatte de allierade styrkorna att avslöja en verklighet som stod bortom människans föreställningsförmåga. Det soldaterna bevittnade i läger efter läger som befriades, tycktes inte ha någonting att göra med det krig de utkämpat på slagfältet.

Det är fasansfulla bilder som möter oss. För befriarna själva var det en upplevelse de aldrig skulle glömma. Ingenting som hade hänt under kriget hade förberett dem för det som skulle komma. När journalfilmer, fotografier och nyhetsrapporter förmedlat dessa bilder till en förstummad och skeptisk värld förändrades historien för alltid.

Upptäckten av koncentrationslägret Bergen–Belsen, nära Hannover, var en skakande erfarenhet för den brittiska armén. I början av 1945 dog de utmärglade fångar som flyttats hit från Auschwitz och andra läger, i en takt av 500 personer om dagen.

De tillfångatagna tyska vakterna tvingades begrava de döda.

En engelsk präst på plats i Bergen–Belsen lämnar följande rapport:

”Jag heter T.J. Stretch och jag är fältpräst i den enhet som befriat detta läger. Jag bor i Fishguard, församlingen Holy Trinity Church i Aberystwith. Jag har varit här i åtta dagar och aldrig i mitt liv har jag sett någonting så ohyggligt. I morse begravde vi drygt 5000 kroppar. Vi vet inte vilka de är. Bakom mig kan ni se en grop som kommer att rymma ytterligare 5000 kroppar. Ytterligare två gropar görs i ordning. All denna död har orsakats av svält och tyfus och sjukdomar som har spritt sig på grund av den behandling dessa arma människor utstått från SS–vakter och SS–chefen.”

Den 29 april 1945 befriade enheter ur den amerikanska sjunde armén koncentrationslägret Dachau, några kilometer utanför München.

Efter att ha övervunnit ett visst motstånd från tyskarna gick de amerikanska soldaterna in i lägret där de fann att 2000 människor hade lämnats att dö i boskapsvagnar.

Den 5 maj 1945, ett par dagar före krigsslutet, gick den amerikanska elfte pansardivisionen in i koncentrationslägret Mauthausen i Österrike. I Mauthausen hade SS tillämpat tvångsarbete i en extremt grym form. Fångarna tvingades att från ett stenbrott i lägret släpa tunga granitblock på sina ryggar uppför 186 branta och smala trappsteg. De fångar som vacklade eller föll sköts utan pardon.

Förutom judar och slavarbetare som tvingades arbeta ihjäl sig fanns i Mauthausen även ett antal krigsfångar, däribland en amerikansk flygare som bevittnat illdåden. Han berättar:

”Folk har svultit och blivit slagna eller mördade på fem eller sex olika sätt: med gas, arkebusering, av slag med påkar, av att stå i snö nakna under 48 timmar och få

kallt vatten på sig mitt i vintern, av svält, hundar, och genom att bli knuffade från en hundra meter hög klippa.”

Man räknar med att sex miljoner judar och fem miljoner andra gick under som följd av nazisternas folkmord och slavarbete.

Förintelsen reser grundläggande frågor om ondska, om vad människor är i stånd att göra mot andra medmänniskor – och varför de gör det. Nazismen, i dess blinda dyrkan av makt, dess fanatiska rasism och antisemitism, förde mänskligheten till randen av en fullständig kollaps.

Hitler hade inte kunnat genomföra sin politik av massförintelse utan stöd och aktivt deltagande från hundratusentals vanliga tyskar från skilda samhällsgrupper.

Naziregimen fick också villiga medhjälpare och kollaboratörer i flera europeiska länder, särskilt i de baltiska länderna och i Ukraina, Rumänien, Ungern, Österrike, Slovakien och Kroatien.

Förintelsen genomfördes av medborgare i ett modernt, högt utvecklat samhälle med en välorganiserad och effektiv byråkrati. Vetenskap och teknologi missbrukades i en hänsynslös strävan att upprätta en ”ny herreras”. Men utan det långa arvet av antisemitism i det kristna Europa hade en sådan katastrof inte varit möjlig.

Det som skedde under Förintelsen är en varning för framtida generationer. Det får aldrig glömmas.

Detta häfte är utgivet av Svenska Filminstitutet
och Forum för levande historia som ett komplement
till DVD-filmen *Fakta om Förintelsen*.

Omslagets bilder visar naziofficerare och kvinnliga hjälparbetare som poserar på en träbro i Solahuette utanför Auschwitz, juli 1944, samt judiska kvinnor, som har blivit utvalda för tvångsarbete i Auschwitz-Birkenau och väntar på att tas till en annan avdelning av lägret, maj 1944.

GRAFISK FORM
Jakob Ekman
Mats Larsson

TRYCK
Skiveoffset

Copyright © 2008 Svenska Filminstitutet och Forum för levande historia

ISBN 978-91-977487-8-0

23

